

VÍT KREMLIČKA: PROZATÍM

(2001)

Vít Kremlička (* 1962) debutoval v roce 1981, do roku 1989 vydal v samizdatu tři básnické sbírky, své texty otiskoval v exilových časopisech (např. vídeňský *Paternoster*). Kremličkova raná poezie (později shrnutá v knize *Staré zpěvy*, 1997) je poznamenána jak vypjatou expresivitou, tak dadaistickou hravostí překonávající absurditu světa úlevným či sarkastickým smíchem. Zároveň jsou zde rozpoznatelné literární směry, jež vznikly a rozvíjely se v díle předchozích generací českého undergroundu (Vodseďal-kova trapná poezie a totální realismus Egona Bondyho).

Od vlivu Bondyho a Jirousova způsobu básnění se oprostil rozsáhlou básnickou prózou *Lodní deník* (1991), básnickou sbírkou *Cizrna* (1995) reagoval na válečné události v Bosně. Ačkoli se Kremličkova poezie od samého počátku napájela z různých, zdánlivě třeba i protikladných zdrojů, autorským záměrem nebylo ulpívat na jediném způsobu vyjádření. Nespoutaný, hravý a radostný pohyb prostorem básně, při němž jsou některé tradiční způsoby psaní ctěny, ale zároveň také znejišťovány, ba popírány, je hlavní příčinou, proč je Kremličkova literární tvorba považována za cosi nezaměnitelného a výrazně osobitého, a to nejen v rámci jeho generace.

Již název sbírky *Prozatím* sugeruje časovou i prostorovou neukotvenost obsažených textů a také pocit pomíjivosti a neukončenosti literární tvorby. Sám autor přiznává, že nejde o promyšleně komponovaný celek a že uspořádání a vydání sbírky bylo do značné míry věcí náhody. Je si však třeba uvědomit, že nahodilé řazení textů ve třech oddílech sbírky odpovídá uvolněné strukturaci jednotlivých básní a próz a že je koneckonců jen dalším projevem Kremličkovy bytostné potřeby nenechávat se spoutat literárními konvencemi. Úvodní oddíl, nazvaný *Příběhy z časů Mamutích hřídelí*, je nejrozsáhlejší a obsahuje texty lyrického charakteru. Následující dva oddíly jsou převážně epické a pohybují se na těžko pojmenovatelné hranici mezi básní v próze a poetickou prózou. Úvodní báseň sbírky je nazvána *Soumrak (památce Neznámých)* a hned v první strofě je čtenář vržen do fantaskního fikčního světa, v němž je ironicky nahlížená odtažitost v duchu lart-pourlartismu završena rytmickým klopýtnutím a banálním gramatickým rýmem: „*Tam za zmizelým pomníkem prastarý potkan tkal / přehoz rozjetému hlemýždi,*

kteřý znal.“ (9) První verš je pro Kremličku typický, jeho dekadentně inspirované básně se obvykle vyznačují silným, až přepjatým důrazem na zvukomalebnost. Autor se též rád pohybuje v prostoru víceslabičného verše s náznakem rytmického přerывu uprostřed. V tónu vznešeného patosu však Kremličkův lyrický subjekt dlouho nesetrvává a náznak „vysokého“ stylu je hned v následujícím verši přizemněn zdánlivou bezradností. Tyto i další verše obsažené v prvním oddílu sbírky odhalují Kremličkovu posedlost jakousi hravou trapností, kterou rád zdůrazňuje užíváním momentu zklamaného očekávání. Druhá dvouveršová strofa úvodní básně se vrací k vystupňované eufoničnosti, avšak závěrečný rým využívající slovo z nižší stylistické roviny (*hrob* × *trop*) opět komicky narušuje zvukovou kvalitu a archaičnost předchozího verše. V závěrečné strofě pak dochází k takové kumulaci romanticko-dekadentních básnických kliše, že pointa vyznívá téměř jako archaizovaný nonsens: „*Mlžina syrá stoupala k nebeské kobce / kterak pozemská ofěra rubášů pletce.*“ (9) Po tomto silně příznakovém vstupu do textu sbírky následuje kratičká, intimně pokorná *Modlitba* začínající verši: „*Vždy novou formu dáváš mi, / ač drcený jsem smrtí.*“ (10)

Vlastností Kremličkovy poezie vskutku není pouze rouhání a potutelné vysmívání namířené vůči frázím a kliše kanonizovaných vrstev literatury (včetně undergroundové), ale také niterné zvažování vlastní identity a nepřilíživě nápadně vyjevovaná úcta k těm způsobům literárního vyjádření, jejichž funkčnost je ověřena věky (modlitba, balada, mytologický příběh, variace na pohádku apod.). Při pozorném čtení sbírky *Prozatím* lze dobře vnímat autorské krédo: psaní je přijetím údělu a mnohem více bytostnou potřebou a sebezáchovnou činností než provokativním vymezováním se vůči stávajícím literárním pořádkům. Přesto podstatně nápadnější a početnější jsou básně, v nichž Kremlička plně projevil svou výjimečně bohatou, až nespoutanou obraznost. Autorovo ukotvení v literární tradici je patrné z několika myšlenkově i formálně ukázněných básní z úvodního oddílu sbírky, například z textu nazvaného *Pět dní Vanessy*, v němž je s využitím téměř minimalistických prostředků načrtnut mytologicky inspirovaný portrét ženy, která naprosto přirozeným způsobem přijímá a završuje svou duchovní pouť. Podstatně rozsáhlejší báseň *Čtverylka* již svým názvem odkazuje k tradicím devatenáctého století a je stylizována v duchu kramářských písní, byť je její téma náročnější a vzdáleně může připomínat Máchovu *Poutí krkonošskou*. Ve vztahu k duchovním tématům se tedy Kremličkův lyrický subjekt projevuje jako ukázněný, ba staromilský.

V dalších básních úvodního oddílu sbírky se čtenář setká s podobnými občansky angažovanými verši, jimiž Kremlička zaujal již ve sbírce *Cizrna* (1995), v níž zachytil své hořké pocity z krvavého konfliktu v Bosně. Společenskokritický osten se znovu objevuje například v závěru básně *Zimní cesta z Bosny*: „*Lidi to vždy odnesou. Však snahy vojska marný jsou!*“ (67) Drásavá satira namířená proti fungování katolické církve je obsažena v básni *Papežův sluncevůz*, uvozené verši: „*Bujný*

katolíku, Boží pikolíku, až na vrchnost budeš muset jít, / komfort pověš na hřebík.“ (57) Známy „papamobil“ je zde považován za produkt „*teologie technologie*“ a za završení „*tomistického vítězství důvtipu*“ (57). Projevy církevního života lyrický subjekt považuje za „*tvořenou budoucnost*“ a raději se proto stahuje do soukromí: „*Jak mně je v tomhle světě blbě!*“ (58) Nejrozsáhlejší skladbou vstupního oddílu jsou *Trosky Leviathana*, v níž Kremlička uvolnil stavidla své imaginace a ponechal proud básnických obrazů a racionálních úvah, aby se volně řítíl jako ničivá lavina a přijímal do sebe všechno, na co náhodně narazí. Zvolený druh verše se od současných zvyklostí liší výjimečnou délkou – skládá se ze dvou poloveršů (po osmi až dvanácti slabikách), které často obsahují vnitřní rým: „*Zde v Čechách, Pane, bývá junda: spočívá v Tobě Kunigunda?*“ (31) Dojem archaičnosti je podporován tendencí k užívání sdružených rýmů, které jsou – podobně jako tomu bylo ve starších vývojových obdobích české poezie – velmi často gramatické. Opakující se metrum (a jeho několik variovaných podob) je v této skladbě snadno rozpoznatelné, avšak tato rytmická pravidelnost a tematická souměrnost je zachovávána maximálně na úrovni několika sousedních veršů. Hned poté bývá razantně narušena, popřípadě úplně rozmetána. Toto neustále se vracející naznačování metra a jeho následná destrukce se jeví jako důležitější zdroj rytmického impulsu celé skladby, než je metrum existující pouze na úrovni jednotlivých veršů. Kategorie ozvláštňení je přítomna nejen ve zvukové podobě veršů a strof, ale s nemenší intenzitou také v lexikální rovině textu, v níž se pravidelně setkávají slova z různých stylistických rovin jazyka, především pak téměř zapomenuté archaismy s hovorovými výrazy. V úvodní strofě skladby, v níž je burleskním způsobem navozováno starozákonní téma, Kremlička provokativně užívá rýmy, které jsou v české tradici vnímány jako typická ukáзка naprostého neumětelství (láska – páška – sázka), a stylizuje se do role tuláka, šaška a kmána, který je bez peněz, ale patří mu celý svět: „*šašky si můžeš ztropit a ještě se jít opít!*“ (30) Po řadě asociací spojených tázáním se po smyslu stvoření takového světa, v němž žijeme, a pochybnostmi o nutnosti otisknout Kristovu tvář do turínského plátna se proud volně navazujících myšlenek dotýká předních osobností antiky a křesťanství. Z jejich vlivu se však vymaňuje, naslouchá „*hudbě sfér*“ a pocit svobody nachází v tvorbě, jež nedbá na konvence: „*třeba zvuky a slova znát, řeči v harmonie zaplétat, / sytit je smyslem a odívat a na rozdíl se nedívat.*“ (34)

Druhá a rozsáhlejší část této skladby je stylizována jako promluva Leviathana, která se od úvodních strof liší především tím, že si její lyrický subjekt vůbec nepřipouští tázání po možných opěrných bodech v anticko-křesťanské tradici a plně rozvíjí svou interpretaci každodenního „pobytu“, jenž má minimální šanci proměnit se v plnohodnotné „bytí“. Vznešeně rétorická stylizace veršů je zde stále důsledněji naplňována neřešitelnými rozpory vyplývajícími z pocitu, že vše je pohlcováno nicotou, nad níž je obtížné se povznést. Nicota je prezentována především

v obsáhlých básnických enumeracích toho, čím je současný člověk obklopen, aniž by se nad mnohost pseudohodnot cosi pozvedalo: „*máme Moře Prachů a máme moře Lidí, máme Moře Aut / a máme Moře Škrpálů, / máme Moře Úvěrů a máme Moře Dluhů, máme Moře / Mraků a máme Moře Průvanů.*“ (38) Po této skladbě následuje řada kratších básní, v závěrečném textu *Pramen zpívajících ryb* se s novou intenzitou vrací otázka o nesamozřejmém smyslu poezie v nynější době. „*Symbolický význam světa je náhodné uskupení,*“ konstatuje se zde a poté je význam pronášených i psaných slov silně znejištěn: „*Proč nelze jedním slovem povědět, zeptáš se / Zeptáš se neviditelným vzduchu zachvěním / Vzduchu zachvěním dáš skutečnosti význam / Význam veršů psaných do bahna.*“ (113)

Druhý oddíl sbírky, nazvaný *Šogorské příběhy*, je tematicky i žánrově podstatně více sjednocený než předcházející náhodné nakupení lyrických textů. Jde o cyklus básnických próz, jež jsou spojeny hlavně postavou „*jednoho příslušníka*“. Kremličkův příslušník je sice posedlý vyplňováním výkazů, ale přesto se ve svém soukromí chová relativně nezávisle a pokouší se otevřeně projevat své niterné ambice a touhy. Proto zde nejde o pouhou politickou satiru na příslušníky Veřejné bezpečnosti z doby husákovské totality, ale o obecněji platný obraz člověka, který se sice navenek přizpůsobuje tlakům establishmentu a touží po tom, aby o něm pochvalně referovala média, ale ve svém soukromí usiluje o skutečné životní naplnění. Jednotlivé scény z příslušníkovy života se přes veškerou jeho snahu o vybočení z abnormality vyvíjejí směrem k frázovitě formulovanému zakončení, které vyznívá trapně. Například text nazvaný *Příslušník milovník cuket* pojednává o vegetariánovi, jenž úplně propadl požívání cuket v nejrůznějších úpravách, a nakonec si dokonce z cukety vyrobil kravatu, klobouk a boty: „*Vystrojený v cuketách tak chodil na procházky. Lidé si ho nevěšili.*“ (127) Jeho představa o vybočení z davu naprosto ztroskotává a tento novodobý moudrý šašek nemá žádné publikum, jemuž by předložil svou vizi o tom, co je v životě hodnotné a co je tradovaným nesmyslem. Pointy *Šogorských příběhů* jsou trapné hlavně tím, že nenabízejí žádnou uspokojivou možnost rozuzlení věčně se opakujících každodenních příběhů. Jakýkoli pokus o vybočení z průměru v Kremličkovských příbězích končí směšně a je stylizován s využitím frázovitě slovníku politické propagandy. Výše zmíněný příběh o příslušníkovi, který miloval cukety, končí tím nejméně nadějným způsobem, který si lze představit: nevěšimostí ostatních. Smutnější závěr o fungování (či přesněji řečeno nefungování) mezilidské komunikace si lze jen těžko představit. Tuto zdánlivě směšnou, hlavně však posmutnělou figurku lze tedy považovat za další z mnoha variant postmoderních donkichotů na počátku milénia.

Úvodní krátké prózy třetího oddílu sbírky, nazvaného *Vycházková kniha Ústavu pro počasí*, jsou inspirovány indiánskou mytologií. V podtitulu *Vycházkové knihy* je upřesněna geneze textů: „*S užitím zemských i zahraničních pramenů, obzvláště vzpo-*

mínek, a dále Pueblo Stories and Storytellers by Mark Bahti, přeložil, upravil a sepsal Vít Kremlička.“ (131) Jde ovšem o překlady značně upravené, což Kremlička přiznává četnými aktualizacemi. V příběhu *Pověřčivci (vyprávěnka Santa Clarů)* například medicínman sleduje „kolovou a II. ligu český házený“ (166) a kouzelníci polehávají „před chatrčí v hromadě prázdných pivních plechovek“ (167). Na rozdíl od vznešeného jazyka mytologických vyprávění užívá Kremlička obecné češtiny, nevyhýbá se expresivnímu výrazivu a jeho varianty příběhů často vyznívají groteskně. V závěrečných krátkých prózách je znovu nastoleno politické téma (např. *O holčeti kočičinském*), a to způsobem, který připomíná Vodseďálkovu trapnou poezii z padesátých let. Celek sbírky *Prozatím* se tedy skládá ze tří žánrově nesusoudných částí, a byť nelze hovořit o vyslovené chaotičnosti, budí pocit tékavé neuspořádanosti. Sám autor tvar své sbírky komentoval v rozhovoru pro Český rozhlas takto: „*Ta knížka vlastně ani neměla vyjít, to jsem už jen tak štosoval, co jsem napsal tuhle a tam, když jsem si vyšel chvíli. To je jako když kompostuješ.*“¹³⁷

Kremlička se nevyhýbá říkankovitému typu básně a pseudoprimitivistickému rýmování, což jsou vlastnosti spojované s provokativní antiliterárností Egona Bondyho. Již v rané fázi básnickovy tvorby zazníval také jeho výjimečný cit pro zvukovou kvalitu verše a pro variování starých (i antických) témat. Toto vědomě pěstované a zároveň vysmívané estétství bylo jedním z rysů neodekadentní poezie, již se systematictější zabývali další Kremličkovi generační souputníci z prostředí undergroundu (hlavně J. H. Krchovský a Luděk Marks). Cyklem mytologických textů o „jednom příslušníkovi“ se autor zařadil mezi své generační vrstevníky, kteří své básnické cykly propojili fiktivní postavou básnické osoby (Petr Motýl, Ewald Murrer, Norbert Holub, Jiří Syrovátka aj.). Šlo o výraznou tendenci, která byla vysvětlována jako návaznost na pojetí osoby Bedřicha v básních Ivana Wernische. Kremličkova postava příslušníka sice tomuto wernischovskému pojetí osoby částečně odpovídá, avšak liší se právě oněmi vysloveně trapnými pointami, které byly už dávno před Wernischovým Bedřichem součástí individuálních uměleckých programů totálního realismu a trapné poezie na počátku padesátých let. Vodseďádkovo chápání trapnosti, které bylo založeno na variování frází politické propagandy v době vrcholného stalinismu, se u Kremličky vrací v nové podobě. V případě inspirace indiánskou mytologií se nabízí také srovnání s knihou Jáchyma Topola *Tmavá dívka* (1997), který však na rozdíl od Kremličky převyprávěl indiánské a eskymácké příběhy hutným, lakonickým způsobem, jímž zdůraznil vznešenost mytologické moudrosti.

¹³⁷ „Prozatímní tulák Vít Kremlička“ (rozhovor vedl Vilém Faltýnek), online: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/prozatimni-tulak-vit-kremlicka> [přístup 4. 9. 2013].

Ukázka

Pojednání o žánru

[...]

Když dnové tvoji jsou amores et miserabilis,
opilostí krásnou k nevysychajícímu pěveckému

prameni zván jsi a veden,

kundy s čuráky kvetou tam a lahodné šťávy z nich prýští,
řítě kořených vůní tam špulí se, k útulkům zvou věčně všichni,
drogovým prozřením jsi šťasten po všechny dny a
člověk je tvým pardem, člověče!

šlář smutků unylých provždy je strhnutý a do hoven letí,
kde odjakživa bytem, jak známo...

Však mysl svou přivrať k ubožáctvím lidským, jakby

utrpení bylo tvým živlem, a zhlédneš hnus: kolik silných

se na slabých pase

a mrchy ze živých činí!

Prokletý Bůh je jim pomoci ke zlu, pomyslná bytost z nicoty,

na něj možno špatnosti svádět,

tím je zdánlivě výhodný – k prostým výmluvám

Prokleté absolutno!

Vždyť svět je krásný tak...

[...]

(110–111)

Vydání

Prozatím, Petrov, Brno 2001.

Reflexe

Z tohoto bytostně básnivého a estetizujícího psaní, jež nezapře autorovo pochopení pro rytmy a melodie, [...] dýchá jakási prvotní neposkrvněnost: slova se tu neohýbají pod nánosy fráží a klišé, ani kormutlivě nepoklonkují nějaké ideologii, žijí sama se svými původními významy, přetrvávají výhradně in situ – v místě, odkud vzešla. Kremličku rozhodně netrápí malichernosti dní, žije v měsících a rocích, a proto se nenechává strhnout k tvůrčím ukvapenostem a povrchnosti. Není básníkem jáсотu, ale ani básníkem tragiky. V poezii knížky *Prozatím* nacházíme nejspíše tucty jemných pousmání nenuceně se dotýkajících čehosi sakrálního, běžnému smrtelníkovi jen stěží přístupného – a to nejen v rovině tematické, ale stejnou měrou v rovině stylu a jazyka.

Radim Kopáč: „Prozatímní tulák s cejchem zapomínaného“ (doslov),
in: *Prozatím*, Brno 2001, s. 188.

Čtení od začátku do konce, shora dolů mi připadá nejen zbytečné, ba přímo proti smyslu Kremličkovy hravé poezie. Pakliže čtenář praktikuje takovéto (obvyklé?) čtení, je zahlcen, schramstnut autorskou slovní šalbou, jeho vychutnáváním slov, rytmiky a zvučnosti rýmů. Jeho anaforicky-epiforickým roztloukáním obrazu obrazem, nekonečným uplýváním verše i magickou (skutečně obdivuhodnou) obrazností, jeho bavením se s verši i silnou motivací bavit se (ve skladbě *Trosky Leviathana* dejme pozor, nebo nás Kremličkova hra se slovy a imaginace spolkně zaživa). Užijte-li si čtenář při čtení alternativnější metodu a zkusmo nahlédne do veršů jaksi ze strany, otevře se mu celý poetický svět sbírky, který předtím byl schopen odkrývat jen s obtížemi.

Oskar Mainx: „Poezie prožitků a pobavení“, *Host* 2002, č. 3, s. 16.

Kromě podivu budí *Prozatím* i úsměvy. Jako když se díváme na staré dobré horory či patetická gesta vášně. Kremlička pracuje suverénně s modely triviality (zmíněný Petr Lampl, Andrej Stančovič) a zároveň s pevnými řády básnické skladby. Za drobnými, jakoby vedlejšími, o to však intenzivnějšími ději, které náhle vystupují do popředí, slyšíme zároveň poezii Egona Bondyho. Je to poezie významů vyrůstajících z bezvýznamnosti – z chvění listoví, dýmu tabáku, jepičí titěrnosti. Vše se tu rozrůstá do rovnoprávných prostorů, zaplavuje kouty vesmíru tuláckým sněním, temnými hlasy, vyznáními („*Umění může být takové, umění může být makové...*“) – a způsobuje zkratky. Ze všeho bahna, které tu stříká, pak proudí „Vznešenost lidství“.

Marie Langerová: „Melancholičtí démoni básníka Víta Kremličky“, *Lidové noviny* 28. 5. 2002, s. 24.

[...] vydal skutečný opus, téměř dvoustránkový soubor textů z let 1995–2001, ve kterých demonstroval charakteristické znaky svého psaní: tíhnutí ke svéráznému grotesknímu naivismu, které se u něho zcela přirozeně doplňuje s tradičněji laděnými verši s milostnými a přírodními motivy; významnou roli má jeho úsilí o postmoderní kaleidoskopičnost básnického tvaru. Součástí Kremličkovy knižky jsou i aforistické prozaické mikropříběhy, v nichž se autor zjevně inspiroje podobnými žánrovými variacemi Ivana Wernische, zatímco závěrečný prozaický celek *Vycházková kniha Ústavu pro počasí* je napsán v (komickém?) stylu fantaskní absurdity.

Vladimír Novotný: „Pár perliček mezi knižními novinkami“, *Český jazyk a literatura* 2001/2002, č. 9-10, s. 244.

Cokoliv dobrého (třeba báseň *Prosímě, tohle nezapomeň*) se u Kremličkovy nové knihy v záplavě ostatních textů ztratí. Jeho slova jsou pro čtenáře většinou bez významu, bez váhy, je jich moc na to, aby mohla něco znamenat. Není to délkou básní, jsou tu i některé docela krátké, je to spíš podobou básní, žvaněním na papír. Kremlička si hraje, má svérázně kostrbatý styl, právě tenhle svéráz ale ztěžuje přístup k čemukoliv, co by mohlo být skryto v jeho textech či za nimi. Kostrbatost, stejně jako specifický způsob mísení vysokého s nízkým a neochvějně přesvědčení, že cokoliv napsaného je poezie, to vše strhuje pozornost na sebe, a jelikož to už přibližně patnáct let není příliš zajímavé, tak to nudí.

Štefan Švec: „Pozoruhodník“, *Tvar* 2002, č. 16, s. 21.

Slovo autora

Když jsem se v osmdesátých letech vyhýbal službě v československé lidové armádě, tak jsem strávil dohromady několik roků za mřížema na uzavřeném oddělení psychiatrie. Zachraňovalo mě tam psaní do sešitu a určité meditace o Bohu – já bych tam jinak zešílel, se mnou tam byly děsné typy, nad hrobem – naprosto vyhaslá psychika... A mne právě tvoření, formulování myšlenek zachránilo od toho, abych tam propadl depce nebo se zavěsil na záchodě na šňůře od fénu. Ono to má účinnost jako určitá sebezáchovná mantra, když se člověk dostane do takovéhle hraniční situace. Kolik věcí vzniklo v samovazbě? V pankrácké věznici nebo v padesátých letech? Veškeré ty motáky – to je potřeba zapsat. Zapsat *něco*. Na hajzlpapír, sirkou. Cokoliv, zanechat písmo. Zanechat po sobě stopu, svědectví. Aby se člověk nezcvok nebo nepropadl zoufalství.

„Co se vymyká tomu soukání hovínka“ (rozhovor vedla Božena Správcová),
Tvar 2006, č. 16, s. 5.

Bibliografie ohlasů

STUDIE: R. Kopáč, in: Kremlička, Vít: *Prozatím*, Brno 2001, s. 181–188.

RECENZE: R. Kopáč, *Uni* 2002, č. 1; M. Langerová, *Lidové noviny* 28. 5. 2002; O. Mainx, *Host* 2002, č. 3; V. Novotný, *Český jazyk a literatura* 2002, č. 9/10; Š. Švec, *Tvar* 2002, č. 16; -ssk [=Stanislav Škoda], *Babylon* 2002, č. 8.

Martin Pilař